

А. СЕРБІНЕНКО.

КООПЕРАЦІЯ НА СЕЛІ.

**Видання Дніпровського Союзу
Споживчих Союзів („Дніпросоюз“).**

1919.
КИЇВ—ВІДЕНЬ.

З друкарні Мехтариштів у Відні, VII.

А. СЕРБІНЕНКО.

КООПЕРАЦІЯ НА СЕЛІ.

**Видання Дніпровського Союзу
Споживчих Союзів („Дніпросоюз“).**

**1919.
КИЇВ—ВІДЕНЬ.**

З друкарні Мехітаристів у Відні, VII.

Життя ніколи не стоїть на місці. Воно завше. Йде вперед. Старе заміняється новим, вишукуються нові форми і порядки, нові способи і средства. І все це безперестанно оновлюється, як того життя вимагає.

Люде ніколи не повинні одставати од життя, а мусять старатись іти разом з ним, бо той, хто не поспішить за життям, одстане од його, того хвилі життєвої захльобують, і він швидко гине.

Колись можна було жити так, що зного села не було потрібно ні їздити далеко, ні ходити. Все, що чоловікові потрібно було для життя, він мав у себе дома, в своєму хазяйстві. І харч, і одежда і все інше вироблялось дома.

Але з часом появилися фабрики. Вже стало вигідніше, наприклад, носити одежду з купованої фабричної матерії, а не домашнього виробу.

Або коли появилися машини, вигідніше стало орати плугом, а не ралом, і сіяти сіялкою, а не рукою, бо од цього земля родила краще і зиску давала більше.

І так з усікою річчю. Життя іде вперед і вимагає ріжних змін, примушуючи людей іти за собою.

Придивляючись до життя нашого села, ми побачимо, як часто воно одставало і ще й тепер одстає від життя. І як багато воно од цього страчує.

Старі наші люди, які далі свого села нічого не бачили, засвоїли собі таку мудру, на їх погляд, поговірку: — Якось воно та буде. Наші батьки та діди так працювали і добре жили, так і ми будемо жити.

І, на превеликий жаль, ще й тепер багато людей цього правила держаться і не хотять нічого нового в хазяйстві заводити, не хотять іти за життям, кажучі, що все то є вигадки.

Раніше, коли і землі було багато, і родила вона краще, та й потреб у чоловіка було менше, воно може й можна було так міркуючи жити. Але в наші часи так гадати, то значить свідомо себе вбивати, свідомо лишатися в ямі, де вже немає просвітку, немає виходу.

Так колись міркували і прості люди закордоном, як наші старі міркують. Але коли вони побачили, що так жити не можна, що життя примушує іти за ним, взялися за розум і почали жити так, як життя вимагає.

Погано бути неграмотним — вони стали вчитись; чули, що десь чужі люди в інших краях краще живуть.

вуть — їхали туди і дивились, та й у себе такий лад заводили; бачили, що машинами все краще і легше робити, стали заводити в себе машини; бачили, що вчені люди їм на користь і добре говорять — стали слухатись їх і вчитись.

І що од цього сталося? А сталось те, що раніше вони були бідні, безсилі, а тепер стали жити краще, стали багатими і сильними.

І зараз такі самі селяне, як і наші, в чужих краях живуть далеко краще і богатші за наших, хоч землі вони мають далеко менше та й гірша вона багато за нашу.

Правда, що мало захотіти жити і хазяїнувати по-новому. Треба зуміти, мати можливість і досягнути цього. А як бідні, безсилі, до того ще й темні люди можуть і знання добути, і хазяйство поліпшити і взагалі добробут свій підняти?

Як дійде до цього, то тут наші селяне і починають гадати: та як його робити, коли і дорого, і неприступно, і не відомо, і не знаєш, як і з чого починати... І справу одкладають, мовляв, ще почкаємо трохи, якось воно та буде...

А між тим життя не жде.

Коли не вирішив і не зробив сьогодні, то завтра вже може буде пізно. І так люде, не вірючи в свої сили, в самих себе, не пробуючи пробиватись

вперед, лишаються на старому місці, одстають так од життя.

Кожному зрозуміло, що таке становище неможливе, що так люди ніколи не виб'ються з алиднів, з ярма. Мусить бути якась сила, яка б і заставила людей інакше думати, інакше дивитись на життя і вивела їх з туману, зневірря, безпорадності. Сила, яка б вказала їм шлях до нового життя, яка б дала їм способи і можливість іти разом з життям і не одставати од його ніколи.

І таку силу знайдено вже давно. Не в золоті і не в багатстві ця сила. Вона в самих людях — в їх організованності, обеднанню для гуртової праці, для спільної мети. В кооперації трудовий люд нашов ту могутню силу, яка надала йому віри в себе, вивела з темряви, заставила дійсно жити і принесла йому все те, що потрібно для того, щоб завше іти за життям і не одставати од його.

Гуртуючись в кооперативні товариства, обеднюючи свої сили, люди гуртом найтрудніші справи вирішували і найважчі діла провадили.

Живучи в селі, громадою, люди мають багато спільних інтересів, і вони додумались до того, щоб задовольняти їх спільними силами.

І дякуючи цьому, люди вибиваються із алиднів, стають на ноги, багатіють і стають ні од кого не-

залежні. Ім не страшні ні пан, ні купець, ні фабрикант, бо вони не по одинці ідуть до них, а од товариства, гуртом. І коли кожного зокрема можна обдурити, то товариство не так легко.

Кооперація або гуртування закордоном багато добра людям принесла. І в чужих краях трудові люди, які не мають достатків і сил, завше кооперацію собі в допомогу беруть. І то дякуючи кооперації вони стали краще жити, інакше думати і по новому господарювати. Кооперація дала їм богатство, знання, силу і щастя.

Так само і у нас. Там, де люди взялися до гуртування, до кооперативного життя, там вони живуть добре і достатки мають.

Щоб на ділі показати, що дає людям кооперація і чим їм допомагає, слід розказати тут про одне село на Україні, де засновано багато ріжних кооперативів і багато де-чого нового в селі заведено через них.

Те, що є в цьому селі, можна мати скрізь там, де люди захотять жити, як велить кооперація, де вони зрозуміють її значіння для себе і свого господарства. Приклад цього села свідчить, як кооперація веде людей вперед і дає їм все, щоб завше йти за життям і ніколи од його не одставати.

Велике і старе село Сумки має більш тисячі дворів і до п'яти тисяч жителів.

Добра земля, багато садків, круг села ліси.

Здавна люде живуть тут той з хліборобства, той з садівництва, інші з якого-небудь ремесла. І таким чином в селі є: хлібороби, садоводи, пасішники, шевці, столярі, ганчарі і т. і.

Жили собі люде, родились, росли, тяжко працювали і далі свого села та містечка і світу не знали і не бачили.

Те, що виробляли, продавали дома скупщикові або везли до містечка. Іх обдурювали, обважували. Виручені гроші ішли на податки та на потреби в хазяйстві.

Хоч неначе люде все мали, багато працювали, але життя їх було бідне і невеселе. Але за те вони свято почитували дідів та батьків і були задоволені, що живуть так, як їх діди й батьки жили і хазяїнували.

Та ось десять років тому назад сталася зміна. Село почало нове життя. І за цей час воно так змінилося, що і не пізнати.

Приїхав до Сумківської земської школи новий учитель і почав знайомитись з людьми, з їх життям і потребами. В день він учиць дітей в школі, а потім іде на село і з людьми ріжні бесіди розводить. Приходили люде і до школи, де також учитель то оповідав що небудь, то книжку читав, а то і додому

книжки давав читати. І подобався новий учитель селянам, бо не схожий був на попереднього в гудзиках та в кокарді, до якого і підступити боязно було. І частенько сходились на бесіди до учителя.

Оповідання учителя про те, як живуть селянє в чужих краях і як вони хазяїнують, а також про те, як вони гуртуванням вибились із зліднів і стали богатими і щасливими, дуже зацікавило селян. Дізнавшись, що не тільки в чужих краях, а і на Україні є такі місця, де вже люде взялися до гуртування, вони виявили охоту і у себе щось подібне завести.

Послали ходоків од села в ті місця, де вже були товариства кооперативні, щоб подивитись та й собі перейняти їх.

От з цього і починається нове життя.

Через кілька місяців в селі Сумках, за допомогою учителя, було засновано перше кооперативне товариство — кредитове товариство і одчинено товариський банок.

Люде не нахваляться з його. Легше стало дихати. Бувало раніше, як трапиться яка потреба в грошах — чи скотина здохне, чи в хазяйство щось треба прикупити, всі ішли позичати гроші до богатого кулака і платили немилосердні проценти. І все село було у його в руках. Тепер записалися до товариського банку і йому зразу Державний банк позичив

аж десять тисяч карбованців. І земство позичило три тисячі, а через кілька місяців записалися до союзу, і він позичив також десять тисяч. І кожний хазяїн ішов до свого банку і при потребі за справедливий відсоток позичав на строк гроши.

В банку позичали гроши, до банку несли також і вільні гроші на схованку. І за це він платив проценти. Таке добро мали люде од банку. Сами заправляли банком, не знали ніякого начальства. Приїздив ревизор, провіряв їх роботу; росказував, навчав.

Через рік банк досить зміцнів і почав купувати в союзі для своїх членів ріжні машини, насіння, заливо і в себе одчинив власний склад цих матеріалів. Появилися в селі машини. І все це виходило дешевше, як у місті купувати.

Далі банківі стали доручати для продажу хліб і ріжні вироби, які він продавав гуртом і по вигодній ціні.

На кінець року банк мав чистий зиск. Всі члени банку сходились на збори і гуртом вирішували ріжні справи банку. Збори ділили також і зиск. Частину зиску за перший рік було призначено на купівлю книжок та газет і на збудування памятника Шевченкові.

Банк розворушив мертвє село. Стали цікавитись, міркувати, їздили до міста, до союзу, бачили нових людей, візнавали багато нового.

Банок був лише початком. Учитель, що допомагав і банок провадить, навчав далі селян, тай серед них вже знаходилося багато, що цікавились справами гуртування, справами кооперації. І скоро за банком з'явилися в селі нові кооперативні товариства.

На другий рік заснували споживче товариство і одчинили товариську крамницю, щоб не переплачувати крамареві на крамові. Потребу його вияснив також учитель, а заснували його тоді, як подивились, як воно влаштовано в іншому селі.

Кожний чоловік потрібує свічку, сірник, олій, гасу, нитки, голки і т. і. Як нема в селі крамаря, то кождий мусить іти до міста і там купувати. І не одна баба гає день, щоб сходити до міста і купити хунт гасу.

В селі Сумках був крамарь. Крамничка поганенька, краму небагато. Всім було дивно, як з такої поганої крамнички він так багатіє — і живе гарно, і єсть добре, і одягається краще і будинок під валізом забудував.

Коли ж учитель це вияснив і все розказав, як од крамаря позбавитись, заснували споживче товариство, склалися грішми і одчинили товариську крамницю. Тепер їх не обважують, не обмірюють, беруть справедливу ціну, бо крам товариство купує в своєму союзі.

Так з'явилося вже два товариства в селі. Селяни вже знають, що значить гуртування, що зпачить вчитись у людей.

Кредитове товариство і споживче працюють дружно. Споживче товариство записалось в члени до кредитового товариства і позичає там гроші, в свою чергу кредитове товариство записалося до споживчого товариства і купило в його на тисячу карбованців пайв.

Придивлялись люди до роботи своїх товариств, бачили їх наслідки і вже сами старались ріжні справи, що потрібні для всіх, провадити гуртом, товариством.

Кредитове і споживче товариства разом купували книжки, газети, сходились люди і читали. Далі виписували інструктора од союза і щонеділі він читав селянам лекції.

За кілька років кредитове товариство значно поширило свою діяльність. Крім грошевих операцій, воно закуповувало і продавало багато ріжних речей, потрібних в господарстві селянина.

Воно мало також склади: машин і знаряддя, насіння, штучного гною і т. і. Торгові операції так розвинулися, що на них всі сили покладались. А це зле відбивалось на грошових, на банковських справах. І кредитове товариство повагом почало надкидати з себе роботу і передавати її новим товариствам, що

засновувалися в селі при його ж допомозі. Само ж пеклувалося грошевими справами, допомагаючи в цих справах і новим товариствам.

В цьому напрямку йому допомагало особливо сельсько-господарське товариство, до якого перейшло багато роботи, яку раніше мусило провадити товариство кредитове.

Сельсько-господарське товариство дбало про навчання селян новому господарюванню, влаштовувало лекції та бесіди з агрономами і інструкторами, воно виписувало добре насіння для пссіву, взагалі воно про всі сторони сельського господарства пеклувалось. Знаючи, що селяне легше переймають те, що вони на ділі бачать, товариство завело зразкове поле, на якому машинами і як слід обробляли землю, добрим насінням сіяли і добре доглядали і т. и., і де селяне своїми очима бачили всі добре наслідка доброго і правильного господарювання і собі переймали.

Далі кредитове товариство передало сельсько-господарському товариству склади насіння, машин і знаряддя, заліза і т. и., за собою ж залишило лише закуп всього цього і загальний догляд.

Врешті на складах сельсько-господарського товариства можна знайти все, що потрібно в господарстві — і машину, і насіння, і ріжні приладдя і струменти для пасік, для садівництва, для ремісництва і т. и.

Через довгий час в Сумках заснувалось нове товариство — товариство шевців.

Багато в селі було шевців. Вони шили чоботи і продавали їх на ярмарку. Тиждень швець шив чоботи, а в неділю несе на базаръ і продає, бо не має з чого жити далі, і знову купує матеріялу для роботи на тиждень.

Таким чином шевці багато невигод мають. Перше — вони продають чоботи не тоді, як на них є попит, в осені, чи зимою, а тоді, як гроші потрібні. Скупщики дають ціну, яку сами хотять, бо знають, що продавець мусить продати, бо грошей нема. Вдруге — всі шевці продають кожний зокрема і частками купують матеріял для роботи. На цьому також вони всі багато втрати мають.

І за порадою учителя, побачивши вже на ділі вигоди гуртової роботи, всі шевці згуртувались в товариство, бо вони зрозуміли, що матимуть такі вигоди: 1. матеріяли товариство буде закуповувати разом для всіх великою партією; 2. продаватиме також чоботи великою партією великому покупцеві і тоді, як ціна буде добра; 3. товариство зможе позичати гроші і видавати своїм членам позички, доки їх крам не буде проданий. І про інші інтереси шевців дбало товариство. Воно доглядало також, щоб добре вироби були, щоб члени товариства не пиячествували і т. і.

Товариство шевців записалося до кредитового товариства і мало од його грошу в поміч для своєї діяльності.

В такому самому стані, як шевці, були і інші ремісники. І за шевцями вони також згуртувались в товариства.

Так, з'явились ще: товариство гапчарів — що виробляли горшки і ріжні глиняні вироби; товариство майстрів дерева, що виробляли ріжні речі з дерева — бочки, колеса, столи і т. і. Кожне товариство дбало про інтереси своїх членів і давало багато вагод їм. Ремісники стали більше заробляти, краще працювали і ліпше стали жити.

Так справу за справою селяни привчалися вирішувати і провадити гуртом, знаючи вже на прикладі існуючих товариств всі вигоди од цього.

Було в селі 20 хазяїнів, що мали пасіки. Хазяїнували по старому, мед і віск продавали скупщикам, що приходили до хати, не знаючи піни. За порадою учителя, виписали од земства інструктора по бджільництву і він допоміг згуртуватись всім пасішникам в товариство пасішників. Тепер товариство почало дбати, щоб добре за пасікою ходили члени товариства, завело ріжні машини і добре вулики, а також тепер мед та віск продавали не кождий пасішник зонрема, а гуртом од імені товариства не більш ви-

годним цінам. Стали краще ходити коло бжіл, і мають од них значно більші вигоди. А бачучи це, вже виявляється багато охочих завести і в себе пасіку.

Багато людей в Сумках жило з садівництва і огорожництва. Зараз всі вони обедналися в товариство садоводів та огородників, яке дбає про вигодний збут фруктів та овочів, допомагає своїм членам правильно ходити коло садків та городів.

Щоб не збувати за безцінь овочів під час добрих врожаїв, товариство організувало сушку і переробку овочів та фруктів, щоб краще їх передержувати і продавати зимою по вищим цінам.

Гуртовий спосіб стали вживати селяне і при продажу хліба. Раніше кождий хазяїн продавав скупщикові частками зерно, при чому не знаючи ціни. Скупщики обважували, надували. Тепер як хто хоче продати хліб, то йде до товариства кредитового, розпитує про ціну і як немає ще ціни, позичає в банку грошей і хліб держить дома. А то доручають кредитовому товариству продавати зерно. Товариство збирає велику партію і по вигодним цінам продає вагонами. Товариство вибудувало великий камяний склеп для засипки і переховування хліба.

Оде вже в останній рік засновано товариство для збуту яєць і молочарську артіль.

Товариство по збуту яєць збирає яйця і великими партіями одправляє їх до великих міст на продаж. Так само і молочарська артіль гуртом одвозить молоко до міста, а також переробляє його в сир та масло.

Ці товариства дають ті вигоди, що не треба кожній бабі з десятком яєць або з глечиком молока що-дня іти до міста, а що-дня зносять вони до товариства і воно вже само дбає про продаж. Тепер яйця і молоко дають більше зиску і через те селяне стали розводити кращої породи курей та коров і краще за ними доглядати.

Кооперативне життя приносить все нове і нове. Зараз дбають, наприклад, про те, щоб власнувати в селі кооперативну ковбасню для переробки мяса на ковбаси, кооперативну пекарню, де б випікали хліб для всього села, що дало б кожній хаті великі вигоди і т. і.

З кожним роком в Сумках кооперативна праця поширювалась. І тепер села прямо і не пізнати. Всяку справу люди вирішують гуртом, звикли до цього і у них є лад.

Всі кооперативи працюють між собою дружно. Керовники їх сходяться на загальні засідання і обмірковують ріжні справи. В результаті діяльності цих кооперативів село Сумки тепер має багато нового і вже сміло можна сказати, що йде за життям і не одстає од його.

Появилися в селі машини, стали люди вживати новіші способи хазяїнування і все це вони добували шляхом кооперації, все нове вони бачили на ділі, на опиті.

Між іншим товариства позаводили:

1. Прокатну станцію, де в ріжні сельсько-господарські машини і знаряддя, які даються напрокат за невелику плату. Таким чином обробка землі пішла краща і врожаї стали більші.

2. Зразкове поле. — Кооперативи запрошували до себе агрономів і ріжних спеціялістів і вони читали лекції, як краще землю обробляти і коло всякої справи ходити. Щоб бачити це на ділі — заведено зразкове поле, де всі дивились і вчились.

3. Так само було заведено зразковий садок і город, де вчились, як правильно городні овочі розводити і коло садка ходити.

4. Товариство пасішників завело зразкову пасіку, де зразково провадилось бджільництво.

5. Була зразкова майстерня і кузнія.

Кооперативи дбали не лише для своїх членів. Крім задоволення інтересів своїх членів, всі вони гуртом дбали про загальні інтереси свого села.

І от що зроблено ними для загальних потреб села.

Одного року було безвітряне літо. Не було можливості змолоти боронами і люди їздили за десять верст

де вальщового млина. Щоб зелектисти собі це, кооперативи вирішили збудувати кооперативний млин.

Виписали машини і каміння і за два місяці в селі вже був товарицький млин, де і гарно і дешево мололи всім борошно. Трохи пізніше приставили до його просорушку, а далі і олійницю.

Вже під час війни не було чим в хатах світити — ні гасу, ні свічок не було. І було велике нещастья. Тоді кооперативи вирішили завести в селі електричне освітлення. Поставили до двигуна в млині машину, яка виробляє електричність, і двигун в день приводив в рух млина, а в ночі виробляв електричність. Зпершу небагато людей згожувалось проводити до хати електричність, але коли побачили, що воно і недорого і гарно, майже все село його користало.

Всі кооперативи мають часті справи до міста. Ходити та їздити щодня неможливо. І кооперативна рада визнала необхідним провести до села телефон. Таким чином, в селі є тепер електричне освітлення і телефон, по якому можна говорити з усім повітом.

Далі при кредитовому товаристві одчинили почтовий відділ, так що за маркою або з листом не треба до міста ходити, а все це дома робиться. Щодня пошта привозиться і одвозиться, щодня і свіжі газети одержуються.

Так, з кожним роком все більше і більше новин появлялося в селі. І все то заводили кооперативи. Коли справа невелика, робили її на свої прибутки, а на справи більші і складні позичали гроші і потім частками покривали.

Наприклад, млин за два роки себе чисто окупив і далі давав кооперативам одні прибутки. Так само і олійниця.

Так, помалу Сумки ішли за життям. Нема крамаря, нема банькера, зникли з села скупщики, з'явилися машини. Одно слово, не пізнати села і людей. Проснулись, попробували і стали цінити себе. Слухали вчених і знаючих людей і все добре переймали.

І тепер яка б справа не трапилася, вже не чухають потиличю і не лякаються, що не можна її зробити, бо нема такої справи, якої б товариства не підняли.

Трапився нещасний випадок — вигоріла частина села. Кооперація ваялася допомагати погорільцям. Всі товариства з своїх коштів призначили допомогу. Кредитове товариство видавало позички, закупило велику партію лісу, дощок, заліза і видавало або за гроші або в позику на строк. Поранли будувати камяні хати і крити їх залізом. І кооперативи накупили заліза і з'явилися в селі хати під залізним дахом.

Щоб не купувати цегли, збудували цегельний завод, і тепер в селі є кооперативна цегельня, де за справедливу ціну виробляють цеглу. Коли земський інструктор вказав, що і черепицю можна виробляти — стали робити також черепицю. І не тільки своє село задовольняють, а з далеких сел приїздять люди і купують.

І все це робилося легко і просто. Кликали знавця, радилися, як робити що, і зараз же робили.

Появилася в селі якась хорoba. Приїхав лікарь і сказав, що погано люде роблять, що ніколи не купаються, і через те ріжні хороби легко пристають.

Після цього кооперативи збудували баню, і за п'ять копійок кождої суботи можна випаритись.

Далі завели в селі кооперативного фершала і невеличку аптечку.

Так, почавши з маленького, через деякий час перейшли і до великого. З фершала і аптечки пішли далі. Багато жінок вмирало при родах через бабячі забобони. Через це найняли ще і акушерку. Потім зібрали гроші і разом з земством збудували в селі лікарню, де є вже кільки фершалів і лікарь і де кожний час можна дістати лікарську допомогу або за не занадто плату або і дурно.

Круг села, як було вже говорено, були ліс. Кожного року в осені поміщиця ділянками продавала ліс. Ці ділянки завше купували торговці з містечка і потім продавали дрова і строевий матеріал селянам по цінах, які їм хотілося взяти. В цьому було багато кривди. Коли кооперативи окріпли, війшли в силу, закупили вони ділянки сами. Кредитове товариство, за порукою всіх інших товариств, позичило в союзі грошей на перший платіж і кооперативна лісова справа почалася. Таким чином весь ліс закупили кооперативи і не допустили ні одного торговця. Наладили рубку, пилку.

Лісові операції були дуже великі, але провадились вони успішно. І селяне і дивувались і раділи, бо раніше подумати відіч не посмів, щоб виступити на торгах для купівлі ділянки — то ж великі гроші — а тепер всі ділянки закупили.

Так Сумки позбавились ще одного визискувача.

В селі була поміщиця, яка сама не хазяїнувала, а давала свою землю під оренду. Орендарь, знявши всю землю в 600 дес. на строк в девять років по 9 карб. з десятини, сам також не обробляв всю землю, а здавав більшу частину її окремим селянам по часткам кожного року в оренду і брав по 18 карбованців з десятини.

Придивились селянє, що орендаръ на них багато заробляє, і рішили позбавитись його. Всі, хто примищений був орендувати землю, обедналися в товариство, щоб гуртом взяти землю в оренду прямо у власниці землі. Заснувалось товариство для оренди землі. Воно заорендувало всю землю на 9 років і на довший строк роздавало своїм членам. Тепер земля приходилась дешевше і на довший строк, через що орендаръ міг краще ходити коло неї, краще обробляти, унаважувати і т. и.

Товариство дбало про поліпшення господарювання, один одному допомагаючи. Врешті перейшли до того, що гуртом почали і землю обробляти, купуючи великі машини, які не під силу окремим господарям, як то парові молотилки і інші. Між іншим, товариство придбало навіть плуг-трактор для машинної обробки землі.

Крімкооперації, ширилась робота. Зпочатку кожний коопераціїв містився окремо. Це було дуже неаручно. Помешкання малі, брудні, засідати нема де. Особливо негарно було для банку і для крамниці.

І всі кооперації постановили збудувати гуртом такий будинок, який би був і пристойним і в якому могли б розміститись всі кооперації.

Купили шматок землі в центрі села, закупили матеріали і збудували власну хату, яку назвали: „Сумківська Народня Кооперативна Хата“.

Знаючи, що земство на такі будівлі допомагає, вони звернулись до губерніяльного і повітово земств і одержали од них грошеву допомогу.

За рік було збудувано гарний, кам'яний, великий, двохповерховий будинок в українському стилі.

В першому поверсі було помешкання для кожного кооперативу, для банку, для крамниці і т. і. Великий підвал був поділений для складів банку і крамниці. Крім кімнат для кожного кооперативу, була ще одна більша кімната для засідань і нарад.

Таким чином тепер всі кооперативи вкупні і в своїй власній хаті. На другому поверсі було влаштовано: велика кімната для театру-вистав, концертів, лекцій, в ній же мали одбуватись загальні збори товариств.

До цього часу з загальними зборами була велика незручність — збирались то в волості, то в школі — все в чужих хатах. Тепер же одбуваються дома — в своїй хаті.

Тут же на горі е кімнати для артистів, кімнати для бібліотеки, і кілька вільних кімнат запасних.

Всі потреби господарські кооперативи задовольняли, всьому допомагали.

Але не одними господарськими справами піклувались вони. Вони також старалися дбати і про духовні потреби селян. Про це їх навчали і інструктори, що приїздили до них, про це вони в книжках читали та й на ділі вони сами бачили, що тяжко з темними, неосвіченими людьми і гуртову справу провадити і на кооперативні кошти стали допомагати справі освіти своїх селян.

Почали з школи. До того в селі була стара, погана церковно-приходська школа. Кооперативи добились того, що земство збудувало в їх селі нову гарну двохкласову школу.

Вже од себе кооперативи завели вечірні курси для навчання дорослих.

Потім вони почали влаштовувати лекції. Запрошували інструкторів, агрономів і всяких вчених людей і вони читали їм лекції і навчали селян ріжним справам.

Щоб лекції були цікавіші, кооперативи купили чарівного лихтаря і показували на картинах все те, про що говорилося на лекції.

Далі купили кінематограф і в кооперативній хаті в театральній кімнаті показували живі картини. Це була розумна забавка і наука. Ходили і малі і старі люди і мали задоволення.

При кооперативній хаті одчинили бібліотеку-читальню, накупили ріжних книжок та газет. В свята або кожного дня після роботи заходили люди до читальні і читали, обмірковували прічтіане і всякі новини. Тепер багато людей замість того, щоб п'янствувати або всякими пересудами займатись ішли до своєї кооперативної хати і розумно проводили час. Там же була чайна, де можна було випити шклянку чаю.

Велику увагу звертали на молодь. Всім відомо, як безпушно проводить вільний час сельська молодь. За проводом своїх учителів і за порадами інструкторів союзних Сумківські кооперативи стали дбати про те, щоб дати молоді свого села культурну і розумну розвагу.

І для цього кооперативи при кооперативній хаті зорганізували:

1. Гурток молоді для співу. — Хлопці і дівчата сходились кожного вечера і співали ріжних пісень своїх. Учитель, якому кооперативи призначили місячну плату, керував ними, вчив нових пісень, показував, як треба співати. Молодь зацікавилася, охоче ходила і, врешті, склався гарний співочий гурток, який гарно співав, вчив нові пісні, які потім і все село співало. Гурток співав на лекціях, на театральних виставах і т. і.

Пішли по селу гарні народні пісні і не стало чутно городських та поганих всяких, яких раніше молодь співала.

2. Той же учитель зорганізував другий гурток молоді музичний. Кооперативна рада накупила ріжніх музикальних струментів і молодь приходила і вчилася грати. Через який час склався добрий оркестр, який добре грав ріжні пісні то-що. На виставах, на живих картинах оркестр грав завше.

3. Далі зорганізовано було третій гурток — артистичний або театральний. Цей гурток вивчав ріжні п'еси і провадив вистави в театрі.

З союзу приїздив інструктор, вчив і показував все, як вистави організовувати, як грати на спені і т. і.

Кожного свята в театральній хаті була вистава, де свої ж артисти грали. І велике задоволення було для селян. Так молодь була зацікавлена цими організаціями, розвумно ставилась до них, вчилася і багато зменьшилось в селі ріжніх бешкетів, п'янство і т. і. після цього.

І, розважаючись, молодь приліплялась до кооперації, задумувалась над пим, бо все те давала кооперація.

Для розваги малих дітей кооперативи в своїй хаті на Різдвяні свята влаштовували ялину. Сходились діти, гралися, співали, танцювали і ріжні во-

дарунки одержували. Кооперативна ялинка надовго в голові малих дітей пам'ятку лишала і так не одно зерно кооперації було посіяне на здоровий ґрунт.

Кооперативи на свій кошт завели в земській школі навчання кооперації.

Ті керовники кооперативів, свідомі кооператори, які під проводом свого учителя-кооператора так багато досягнули при допомозі кооперативів, бачили, що в будучині кооперація ще більше користі буде приносити селянам. Особливо, коли вони всі будуть добре розуміти значіння і силу кооперації. І тому вони добре розуміли, яке значіння може мати виховання кооператорів з малих літ. Через це вони при кооперативах так охоче організовують ріжні гуртки, забавки, аби діти за розвагою довідувались, хто для їх все це влаштовує і з малку ще привчались до думки про товариства кооперативні і їх роботу.

Крім ріжних розваг, кооперативи влаштовували екскурсії дитячі в ліс, а то іноді і до Києва, де показували їм ріжні памятники, музеї і т. і. Діти бачили більше світа, людей, мали нові думки і т. і. Все це давало розвиток.

А всі такі способи виховували нових людей, які, підростаючи, думали вже інакше, як їх діди та батьки.

Для приваблення в дітях думок про кооперацію, кооперативи вживали ще такий спосіб. Кожний кооператив з своїх прибутків призначав яку небудь частину в дитячий фонд, який вносився в кредитове товариство. Кожного року кожному школяреві і школярці, які кінчили школу, видавали кооперативний подарунок — по три карбованці, але гроші ці на руки не видавали, а записували кожному на його ім'я в банку, а на руки ж видавали вкладкову книжку. Далі вже сам власник мусів збережену копійку вносити до банку на свій рахунок. За скілько років складався так чималий капітал. Брати ж гроші не мав права до 18 років. Цим діти з малку привчались до бережливості і виховувались на кооператорів.

Але пе ще все, що робили кооперативи в селі Сумках.

Ми вже бачали, що вони задовольняють всі потреби господарські селянина, вони дають розумну розвагу і освіту, полекшуючи життя і роблючи його веселішим.

Кооперативи стараються допомогти селянинові і в домашньому хазяйстві, в хаті, в дворі, щоб використати роботу як слід.

Керовники сумківських кооперативів не тільки провадять свої справи, але разом і сами вчаться. Вони

читають книжки, візнають, що робиться у других людей і собі стараються те заводити. А крім цього, вони їздять на курси, на зїзди і там багато де чому навчаються, а тоді прикладають ту науку в своєму селі.

Побувавши в Київі на виставці і побачивши багато цікавого, кооператори села Сумки рішили і в своєму селі влаштувати виставку. І от намітили цілий ряд виставок: виставка хліборобства - зерна ріжного, виставка сігородництва, виставка садівництва, виставка бжільництва, виставка худоби і т. і. На таку виставку кожний хазяїн мусів виставити найкращі речі. Люди ходили і дивились. Після того комісія з знавців оцінювала, чії речі є найкращі і призначала нагороду. Все це цікавило і кожний після цього старався на другий раз собі одержати нагороду.

Всі найкращі речі, за які були видані нагороди, кооперативи залишали у себе і збиралі їх. Врешті з них склався музей села Сумки, в якому було все, що росло в селі, що вироблялось і т. і. Так що оглядівши цей музей, можна було зразу побачити, що і як виробляють в селі Сумках.

До роботи в кооперативах запрошували також і жінок. Вони приходили на загальні збори, помагали обмірювати справи хазяйські. Так жetroху

жінки входили в громадську роботу і од цього була велика користь, бо вони, зацікавившись сами, і чоловіків своїх підганяли до роботи.

Кооперативи звернули увагу на навчання жінок грамоти. І за допомогою їх заведено школу для жінок. Учительку для навчання грамоти содержувало земство. Крім того, кооперативи найняли ще дві учительки і одна з них навчала дівчат шити ріжну одіж, вишивати мережки і т. і., а друга навчала, як домашнє хазяйство провадити — як в хаті лад завести, чистоту, прикраси, як коло дітей ходити, як городину дбати, як взагалі краще всяку домашню справу, яка на жінках лежить, влаштувати. Через це з молодих літ жінки привчалися до нових кращих способів життя і хазяйнування в хаті і дома.

* * *

Так з сонного і мертвого село Сумки за недовгий час стало живим і новим. Ніхто не приходив помагати в цьому. Люде найшли в самих собі і сили і розум і можливості. І з нічого вони мають тепер все. Хазяйнують поновому і не знають нужди. Забули старих людей звичаї, з малих літ виростають нові вже люде. І шанують вони і люблять кооперацію, яка допомогла їм завести нове життя.

* * *

От що робить кооперація. З нічого вона дає все. Вона вносить життя, розбуркує людей, заінтересовує їх і заставляє працювати. Вона привчає людей цінити себе, дивитись на себе з повагою. Люде слабі, безсилі, коли не знали кооперації, і які сильні, які могутні, обеднавшись в кооперативі.

І тепер нема і не може бути такої справи у народа, якої б він не підняв. Ніхто не може говорити, що тяжко або страшно братись. Обеднавшись, згуртувавши сили, все можна подолати. Бо в гурті — сила, а громада — великий чоловік.

